

Софіо ЧХАТАРАШВІЛІ, доктор філології

ORCID ID: 0009-0007-2416-3161

e-mail: sophio.chkhatarashvili@tsu.ge

Центр україністики ім. проф. Отара Баканідзе,
Тбіліський державний університет ім. Іване Джавахішвілі,
Тбілісі, Грузія

ТАРАС ШЕВЧЕНКО З ПОГЛЯДУ ГРУЗИНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ: РАДЯНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ

Вступ. У статті розглядаються особливості сприйняття творчості Тараса Шевченка у грузинській радянській культурній дійсності. Грузинські письменники познайомилися з Тарасом Шевченком та зацікавилися українським Кобзарем ще за його життя. Його особисто знав Акакія Церетелі, класик грузинської літератури. Тарас Шевченко в різні часи разом зі зміною епохи привертав увагу багатьох грузинських письменників.

Результати. Методологією статті обрано герменевтику та інтерпретацію художнього тексту, також семіотичний аналіз.

Висновки. Образ Тараса Шевченка сприймається й утверджується грузинськими письменниками не лише як українського автора, а й українського майстра слова, символу, образу/іміджу України.

Ключові слова: Тарас Шевченко, грузинська радянська література, ремінісценції, рецепція іншого.

Вступ

Художні тексти є важливим матеріалом для пізнання чужої країни, її людей, культури та ментальності. У художніх текстах, створених на цю іншомовну тему, відбивається ставлення письменника до чужої/іншої культури і через письменницьку рецепцію стає зрозумілим, яке обличчя тієї чи іншої культури. Міжнародна тематика ніколи не була чужою грузинській літературі. Творчістю зарубіжних (особливо сусідніх) країн, відомими і невідомими особами, історичними фактами та

подіями постійно цікавилися грузинські письменники та інтелігенти. Усе це і літературні, і культурні ремінісценції.

Особливою увагою у світових читацьких колах користується творчість українського письменника і художника, геніального творця Тараса Шевченка. Літературознавство показує, що його творчість однаково цікавить східну і західну критику, і він залишається сучасним автором навіть на початку XXI століття.

Мета статті. Мета цієї статті – висвітлити особливості та динаміку сприйняття постаті Тараса Шевченка в грузинській радянській літературі.

Огляд літератури. У статті розглядаються давні та нові грузинські й українські дослідження про творчість та особистість Тараса Шевченка. На основі використаної літератури стало можливим зібрати й проаналізувати матеріал з різних важливих перспектив літературознавства, зокрема імагологічних та інтертекстуальних.

Методи. У статті використовуються методи контентаналізу, лексичного аналізу та історичний метод. Під час підготовки статті було опрацьовано матеріали про грузинсько-українські стосунки, про сприйняття українських письменників у грузинській дійсності; досліджено питання сприйняття Тараса Шевченка, його особистості, творчості у поезії грузинських письменників.

Результати

Як відомо, грузинські письменники познайомилися з Тарасом Шевченком і зацікавилися ним ще за його життя. Класик грузинської літератури Акакій Церетелі знав його особисто. Змінювалися епохи, а Тарас Шевченко в різні часи залишався центром уваги багатьох грузинських письменників.

"Протягом останніх десятиліть однією з актуальних проблем гуманітарних наук стало взаємосприйняття людей у культурних текстах. Є багато причин. Одна з них – т. зв. глобалізація... Глобалізація парадоксальним чином призвела до пошуку ідентичності тієї чи іншої культури. Головну роль у цьому пошуку відіграє імагологічний підхід до історико-культурного матеріалу" (Хорев, 2013). Слід зазначити, що інтерес до України

та української культури грузинська література виявляла багато століть тому. Поет і цар Арчил переклав "Тричастинні студії" Петра Могили, а потім – твори на релігійну чи історичну тематику. Поему Тараса Шевченка "Наймичка" переклав Ніко Ломур у 1877 році. Так твір українського Мгосні потрапив на сторінки журналу "Іверія". У 1939 році за редакцією Шалви Радіані та Симона Чіковані вийшли друком вірші та поеми Тараса Шевченка під назвою "Кобзар". Збірку, видану в 1954 році, складають художні тексти грузинських письменників, присвячені радянській Україні. Періодично в газетах: "Кавказі", "Сахалхо газеті", "Темі", журналах: "Джеджілі", "Наше світло", "Мнатобі" публікуються листи та вірші про Тараса Шевченка.

Очевидно, що ім'я пророка, духовного лідера української нації стало в грузинській літературі символом патріотизму, мужності та сили. Для грузинських письменників Тарас Шевченко – це герой, який жертвує собою заради своєї країни і тим самим дає моральний приклад представникам свого та інших народів. Грузинські письменники підкреслюють шлях, пройдений Тарасом Шевченком, сповнений страждань і скорботи: "Як соловейко в темних літах, ти оплакувала / тримала в руці темні ночі душі, / все ж ти співала" (Георгій Кучішвілі (Гр. письменників, 1954); "Коли ти прийдеш із країни Шота... / Ти, народе, ім'я – слава! / Ми тебе піснюю огорнемо, / Нам засяє сонце братства ("Тарасу Шевченку"), – говорив Георгія Леонідзе на могилі поета в Каневі в червні 1939 року. Зустрічі Акакія Церетелі і Тараса Шевченка в 1860 році Отар Баканідзе присвятив велику працю. "Щиро любив А. Церетелі український народ, глибоко шанував найкращих представників його культури – передусім геніального співця Тараса Шевченка, – писав О. Баканідзе. – У творчості цих двох велетнів XIX століття можна помітити багато схожих тем та інтересів" (Баканідзе, & Мінашвілі, 2015, с. 278).

Формуванню гетерообразу Тараса Шевченка сприяло й те, що в межах реалізму, зокрема соцреалізму та відповідного йому дискурсу дружби народу, грузинські поети на радянському просторі були доброзичливими до провідних творців сусідніх і дружніх країн, особливо до класиків. Сучасні дослідники

називають це "культom класиків" (див. Лекке М., 2018). Культ класики був специфічною рисою радянської культурної політики взагалі. Ювілеї письменників служили засобом реалізації ідеологічно бажаної політики через пошанування талановитих творців. "Справжні постаті та їхні творіння мають надзвичайну здатність об'єднувати навколо себе людей різних національностей, релігійних чи політико-ідеологічних поглядів, і це особливо проявляється під час святкування масштабних ювілеїв. Тому ювілей, з одного боку, є важливим чинником культурної пам'яті нації, народу, суспільства, а з іншого – гуртує людей навколо певних особистостей, активізує суспільний інтерес до них тощо. Дослідження письменницьких ювілеїв дає дуже цікавий матеріал з точки зору літературної компаративістики, культурного суспільства і займає своє реальне місце в історії світової літератури" (Гафріндашвілі, 1987, с. 48).

До 50-річчя з дня смерті Тараса Шевченка Якоб Гогебашвілі публікує в "Сахалхо газеті" статтю "Маленька листівка про великого поета", в якому розповідає про українського Кобзаря, про значення його творчості не лише для українців, а й для всіх інших народів. "Я це зауважую, раджу нашим поетам збагачувати нашу літературу перекладами творів Шевченка. Ці переклади слід спочатку надрукувати в журналах і газетах, а потім видати окремою збіркою" (Гогебашвілі, 1911). Ще раніше він публікує статтю "Тарас Шевченко – великий поет України" в журналі "Джеджилі". Заповіт Якоба Гогебашвілі скрупульозно виконували грузинські письменники. Тарасові Шевченку вони присвятили низку творів, а згодом і книг.

У 1938 році молодий грузинський письменник Ладос Асатіні¹ написав сонет "Батьківщина Шевченка". У 1939 році в Грузії вперше відзначили ювілей Тараса Шевченка, який мав великий резонанс у грузинській пресі та публіцистиці. За редакцією Шалви Радіані та Сімона Чіковані вийшла збірка віршів і поем митця "Кобзар". Передмову до неї написав Василь Егнаташвілі. Переклади віршів, що увійшли до збірки, належать відомим грузинським письменникам: Сімону Чіковані, Іраклію Абашидзе,

¹ Відомий грузинський поет. Помер від туберкульозу у віці 26 років.

Валеріану Гапріндашвілі, Константину Лорткіпанідзе, Ясаману² (з ім'ям якого пов'язаний перший крок у становленні українознавства як дисципліни у Тбіліському державному університеті в Грузії) та ін. У тих же журналах і газетах друкуються переклади творів Тараса Шевченка та оригінальні твори, навіяні життям і творчістю українського письменника.

У 1954 році Державне видавництво Грузинської РСР видає збірник "Радянська Україна" (редакційна колегія: Іраклій Абашидзе, Карло Каладзе, Симон Чіковані, Сергі Чілая) творів грузинських письменників, присвячених Тарасові Шевченку. Досить товста збірка поєднує як поетичні, так і прозові тексти; у ній можна знайти рецепцію не лише Тараса Шевченка, а й рецепцію радянської України, її обличчя, культурних особливостей.

У віршах, присвячених Тарасові Шевченку, переважають метафори: "Шевченковий тар" і "Шевченківський чанг"³ (Аліо Мірцхулава), які служать правді, як і кларнет Акакія Церетелі.

З нагоди ювілейних дат завжди зверталися до постаті українського Кобзаря та його творчості. У 1961 році в журналі "Мнатобі" (редактор Грігол Абашідзе) було створено окремий блок під назвою "Великий Кобзар України", який об'єднав переклад поезії Тараса Шевченка "Заповіт" (Сімона Чіковані), критичний твір про нього (поета-демократа Отара Баканідзе) та публіцистичну статтю ("Микола Гулака – друг Тараса Шевченка" Б. Пірадова).

Одна зі знаменних дат, що вшановувалися у Грузії, – 100-річчя від часу смерті Тараса Шевченка. 1964 року відбулася Декада української літератури в Грузії, у межах якої почесне місце посів український Кобзар. Видавництво "Література і мистецтво" (редактор Реваз Маргіані) видало збірку "Грузинські письменники про Тараса Шевченка"; "Наш Шевченко" – Іраклі Абашидзе; "На батьківщині Шевченка" – Ладі Асатіані; "Біля пам'ятника Шевченку" – Хута Бєрулава; "Шевченко в тюрмі" – Бондо Кешєлава; "Рушник" – Маквала Мрєвлішвілі та ін.

² Псевдонім письменника Міхеїла Кінцурашвілі.

³ Чангі – грузинський національний струнний інструмент.

Заслужують на увагу метафори, якими грузинські письменники оспівували Тараса Шевченка: провідник (Бондо Кешелав), співець (Карло Каладзе), Прометей, сокіл (Георгій Леонідзе), соловей (Г. Кучішвілі). Де є Шевченко – там і Дніпро. Дніпро, який є символом давнини, міцності, сили: старий Дніпро (Т. Джангулашвілі), Дніпро синій відпочиває; Дніпро відпочиває зітханням; Дніпро, старий друг Мткварі й Арагві (Г. Табідзе).

Щодо сприйняття Тараса Шевченка грузинським читачем, серед грузинських письменників необхідно врахувати думку українського літературознавця, перекладача та дослідника грузинської літератури Людмили Грицик, яка пише: "Важливим при цьому було те, що в центрі грузинсько-українських порівняльних студій постали знакові постаті Т. Шевченка й А. Церетелі. Перша й остання зустріч поетів, яка відбулася у Петербурзі на квартирі професора російської історії М. Костомарова 1860 року, засвідчила інтерес не лише до відмінного / іншого, але й спільних моментів історико-культурного розвитку обох народів. Це стосувалося і письменства, і жанрів усної народної творчості, проблем національної ідентичності, релігії, звичаєвого права. "Як багато спільного в цього народу з нашим!" – зауважив він" (Грицик, 2014, № 40).

Окремо треба сказати про рецепцію Тараса Шевченка у творчості поета-білінгва Рауля Чілачава. Думаємо, це тема окремої статті. Сприйняття та розуміння Тараса Шевченка в сучасному грузинському письменстві є актуальним для сучасного літературознавства. У полікультурному та глобальному просторі Рауль Чілачава як автор знає творчість Шевченка рідною мовою, обізнаний з літературознавчими працями про митця і сприймає його не просто як письменника з країни зі схожою долею, а бачить його особистість і творчість у світовому культурному контексті.

Молодий грузинський вчений Іване Мchedладзе зазначає, що багато його віршів та епістолярна спадщина яскраво підтверджують спрямованість літератури на національну місію (Мchedладзе, 2019). Ця започаткована Шевченком течія виявилася найнеобхіднішою для нації, що втратила державність, яку з новою творчою енергією продовжили автори наступних поколінь.

Дискусія і висновки

Для грузинських письменників Тарас Шевченко є символом української національної ідентичності навіть у текстах, створених в умовах радянської імперської ідеології. Він – лідер, батько нації, пророк, провідна постать, яка стала своєрідним культом у грузинській літературі, у цьому разі – в культурі-реципієнті.

"Іноземні теми водночас впливають і на національну літературу, і на національного читача та письменника, які мали намір художньо розробляти чужі теми. Спершу страждає письменник, потім читач і, нарешті, вся національна література" (Гафріндашвілі, 2012, с. 127). Згаданий вплив, чи то йдеться про Тараса Шевченка у грузинській літературі чи про Руставелі в українській літературі, є важливим аспектом дослідження, і його слід обговорювати лише в позитивному контексті, оскільки він збагачує та дозволяє представляти іноземний колорит.

"Скільки в цих людей спільного з нашим народом" (Тарас Шевченко), і "ми брати, чума і льхіни, ми разом страждали, разом бачили" (Гіоргі Кучішвілі⁴). Цей взаємний зв'язок, схожість, є своєрідною моделлю у грузинсько-українських літературних взаєминах. Можна вважати, що це відчуття тотожності завжди було присутнє у грузинському та українському народах. Таким є Тарас Шевченко очима грузинських письменників – близький, рідний, схожий і пам'ятний.

Список використаних джерел

Баканідзе, О., & Мінашвілі, Л. (2015). *Моя Ікона Вітчизна*. Видавництво тбіліського державного університету ім. Іване Джавахішвілі

Гапріндашвілі, Н. (2012). *Теоретичні основи порівняльного літературознавства*. Меридіан.

Гогебашвілі, Я. (1911). *Маленька картка про великого поета (N254)*. Тбілісі: б. в.

Грицик, Л. (2014). Пліуралістична парадигма грузинської шевченкознавчої компаративістики. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*, 40, 324–334.

Грузинські письменники. (1954). Радянська Україна. Держвидав Грузинської РСР.

Лекке, М. (2018). *Русско-грузинские литературные связи и наука о них в социальном контексте. Россия-Грузия после империи*. Сборник статей (стр. 31–55). Новое Литературное Обозрение.

⁴ Псевдонім відомого грузинського поета Георгія Чхеїдзе.

Мчеделадзе, І. (2019). *Пострадянські грузинський та український дискурси в контексті постколоніалізму*. Тбілісі, б. в.
Хорев, В. (2013). *Имагологический аспект культурной памяти*. ЮрСаПринт.

References

- Bakanidze, O. and Minashvili, L. (2015). *My Icon is my Motherland*. Tbilisi Publishing House of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University [in Ukrainian].
- Gaprindashvili, N. (2012). *Theoretical foundations of comparative literature*. Meridian [in Ukrainian].
- Georgian writers. (1954). *Soviet Ukraine*. State Publishing House of the Georgian SSR [in Ukrainian].
- Gogebashvili, I. (1911). *A small card about the great poet* (N254). Tbilisi: n. p. [in Ukrainian].
- Hrytsyk, L. (2014, No. 40). Pluralistic paradigm of Georgian Shevchenko comparative studies. *Scientific notes of the Ternopil National Pedagogical University*, 324–334 [in Ukrainian].
- Khorev, V. (2013). *Imagological aspect of cultural memory*. YurSaPrint [in Russian].
- Lekke, M. (2018). *Russian-Georgian literary relations and science about them in a social context. Russia-Georgia after the empire*. Collection of articles (pp. 31–55). New Literary Review [in Russian].
- Mtchedeladze, I. (2019). *Post-Soviet Georgian and Ukrainian discourses in the context of post-colonialism*. Tbilisi, n. p. [in Ukrainian].

Отримано редакцією збірника / Received: 09.07.24

Прорецензовано / Revised: 23.09.24

Схвалено до друку / Accepted: 15.10.24

Sophio CHKHATARASHVILI, PhD (Philol.)

ORCID ID: 0009-0007-2416-3161

e-mail: sophio.chkhatarashvili@tsu.ge

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

TARAS SHEVCHENKO FROM THE POINT OF VIEW OF GEORGIAN WRITERS: SOVIET CULTURAL CONTEXT

Background. *The article is devoted to the reception of Ukrainian classical writer Taras Shevchenko in Georgian literature during the Soviet period.*

The article examines the peculiarities of the perception of Tara Shevchenko's work in the Georgian Soviet cultural reality. Georgian writers met Taras Shevchenko and were interested in Ukrainian Kobzar even during his lifetime. Akaki Tsereteli, a classic of Georgian literature, knew him personally. Taras Shevchenko attracted the attention of many Georgian writers at different times along with the change of era.

Results. *Hermeneutics and interpretation of the artistic text, as well as semiotic analysis, were chosen as the methodology of the article.*

Conclusions. *For Georgian writers, Taras Shevchenko is a symbol of Ukrainian national identity, even in texts created under the conditions of Soviet imperial ideology. He is a leader, the father of the nation, a prophet, a leading figure who has become a kind of cult in Georgian literature, in this case – in the recipient culture.*

Keywords: *Taras Shevchenko and Georgian literature, reminiscences, reception of Taras Shevchenko's work.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.